

Mısır 2015

İsmail Numan Telci

[Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü]

Özet

Bu çalışmada Mısır'ın 2015 yılındaki iç ve dış siyasi gelişmeleri incelenmektedir. Öncelikle Sisi yönetimi altındaki Mısır'ın iç siyaseti değerlendirilecek, muhaliflere yönelik baskı, insan hakları ihlalleri ve parlamento seçimlerine dair tespitlerde bulunulacaktır. Sisi rejiminin baskı siyasetini muhalifleri sindirmek için nasıl kullandığı detaylandırılarak ülkedeki şiddet ortamının geldiği tehlikeli durum incelenecektir. Çalışmada daha sonra Mısır'ın dış siyasetine odaklanılacak, Sisi yönetiminin bölgesel ve uluslararası aktörlerle ilişkileri ve bu aktörlerin Mısır'a yönelik politikaları incelenecektir. Burada Sisi yönetiminin dış politikayı iç siyasetteki başarısızlığını örtmek ve kendi varlığını meşrulaştırmak için nasıl araçsallaştırdığı analiz edilecektir. Son olarak da 2011'deki devrimden bu yana kötü günler geçiren Mısır ekonomisinin 2015 yılındaki durumu analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Abdülfettah el-Sisi | Siyasi Baskı | Müslüman Kardeşler | Parlamento Seçimleri | Suudi Arabistan

Egypt 2015

Abstract

This study analyzes domestic and foreign policy developments in Egypt in 2015. It initially deals with domestic politics under the rule of Abdal Fattah al-Sisi focusing particularly on human rights abuses, pressure on opposition and parliamentary elections. Further, the paper sheds light on how the Sisi regime uses political crackdown in order to suppress the opposition. Hereafter, the focus lies on foreign policy issues of Egypt, in particular on Sisi's regional and international engagements. One argument of this study is that the Sisi regime uses foreign policy as an instrument for hiding failures in domestic politics. Finally this paper aims to analyze the economic performance of the Sisi regime during 2015.

Keywords: Abdal Fattah al-Sisi | Political Pressure | Muslim Brotherhood | Parliamentary Elections | Saudi Arabia

Giriş

Mısır'da 2015 yılı siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların devam ettiği, güvenlik endişelerinin sürdüğü ve toplumsal barışın sağlanamadığı bir dönem olmuştur. Her ne kadar Ekim ve Kasım aylarında gerçekleştirilen parlamento seçimleri ile meclisin oluşturulabilmesinin yolu açıldıysa da, ülkede insan hakları ihlallerinin devam etmesi, muhalifler üzerindeki baskının sürmesi, ekonomik problemlere çözüm bulunamaması ve demokratik kurumların etkin biçimde işlememesi ülkedeki istikrarın “suni” bir nitelik taşıdığını göstermektedir. 2015 boyunca ülkede darbe karşıtlarının gösterileri devam etmiş ve muhalifler demokrasi taleplerini daha sık dillendirmişlerdir. 2011 yılındaki devrimi gerçekleştiren ancak 2013'teki darbenin ardından siyaset sahnesi dışına itilen sosyal aktörler de yeni bir devrim başlatmak için birleşme çabalarını yinelemişlerdir. Buna karşın darbe yönetimi ise gücünü daha fazla konsolide etmiş ve olası bir ayaklanmanın gerçekleşmemesi için önlemlerini almıştır. Özellikle dış aktörlerle olan işbirliklerini artıran Sisi yönetimi bu sayede hem Mısır'ın jeostratejik konumunu dış politikada bir araç olarak kullanmış hem de bu temasları sayesinde iç siyasette rejime meşruiyet kazandırma çabası içinde olmuştur. Fransa, Almanya, İngiltere ve Rusya başta olmak üzere uluslararası aktörlerle işbirliklerini geliştiren Sisi yönetimi, iç ve dış tehditlerle başa çıkmak adına bu ülkelere ciddi oranda silah satın almıştır. Ekonomik ve bölgesel çıkarlarını korumak adına Mısır'daki insan hakları ihlallerine göz kapayan küresel aktörler, 2015 yılı boyunca Sisi yönetimini her fırsatta desteklemişler ve Mısırlıların demokratik bir düzene dair umutlarının giderek azalmasına sebep olmuşlardır. Çalışmanın ilk kısmı Mısır'daki baskı siyasetine ve bunun toplumsal ve siyasal kesimlere yansımalarına odaklanacak, izleyen bölümlerde de 2015 yılındaki dış politika gelişmelerine yer verilecektir. Son olarak da ülke ekonomisinin durumuyla ilgili tespitlerde bulunulacaktır.

Siyasi Cinayetler, Zorla Ortadan Kaybolmalar ve İşkence

Sisi yönetimi darbeyi izleyen dönemde sürdürdüğü baskı politikasına 2015'te de devam etmiştir. Rejim özellikle Müslüman Kardeşler hareketini hedef alırken, diğer gruplara karşı da dışlayıcı bir tutum izlemiştir. Bu hareketlere yönelik ilk etapta siyasi baskı uygulayan Sisi yönetimi, yargının da desteğini alarak hukuki anlamda da bu grupları saf dışı etmeyi amaçlamıştır. Kimi durumlarda ise güvenlik görevlileri doğrudan bu hareketlerin üyelerini hedef almış ve 2015 yılı boyunca ülkede onlarca darbe karşıtı kişi rejim tarafından öldürülmüştür.

Müslüman Kardeşler üyelerinin hedef alındığı saldırılar arasında en dikkat çeken Temmuz ayında güvenlik güçlerinin Kahire'de bir eve yaptıkları baskında aralarında Mursi dönemi milletvekili Nasır el-Hafî'nin de bulunduğu dokuz İhvan liderini öldürmesi olarak gösterilebilir. Olaya yönelik polisin açıklamasında eve baskın yapılacağı sırada içeriden ateş açıldığı iddia edilmiş, ancak Müslüman Kardeşler hareketi evde herhangi bir silah bulunmadığını belirtmiştir. Güvenlik güçleri tarafından yayınlanan fotoğraflar hakkında yapılan incelemelerde de silahların baskının sona ermesinin ardından hayatını kaybeden İhvan üyelerinin yanlarına sonradan konulduğu tespit edilmiştir. Benzer bir olay Eylül ayında İskenderiye kentinde yaşanmış, güvenlik güçleri bir eve yaptıkları baskında dört İhvan üyesini öldürmüştür.¹ Minye kentinde de İhvan üyesi bir genç güvenlik bariyerlerini aştığı gerekçesiyle polis tarafından vurularak öldürülmüştür.²

Sisi rejimi hapishanelerde tutuklu bulunan darbe karşıtlarına yönelik yıldırma politikalarını 2015 yılında yoğunlaştırmıştır. Bu bağlamda hapishanelerde kötü koşullar ve tıbbi müdahaleye izin verilmemesi gibi nedenlerle birçok muhalif yaşamını yitirmiştir.³ Mayıs ayında İhvan üyeleri Ferid İsmail ve Muhammed el-Fellaci gerekli tıbbi müdahalenin yapılamaması sonucu hapishanede hayatlarını kaybetmişlerdir. 2013'ten bu yana tutuklu bulunan Fellachi hakkında verilen üç yıl hapis kararı mahkeme tarafından bozulmuş, ancak hapishaneden çıkışına izin verilmemiştir.⁴ Ferid İsmail ise Hamas ve yabancı örgütlere casusluk yapmak suçlamasıyla yargılanmaktaydı.⁵ Ağustos ayında da ülkedeki muhalif gruplardan Cemaati İslami üyesi Şeyh İzzet el-Selamuni başkent Kahire'deki Tora hapishanesinde hayatını kaybetti. Üyesi olduğu İnşa ve Kalkınma Partisi tarafından yapılan açıklamada Selamuni'nin tıbbi ihmal sonucu yaşamını yitirdiği belirtilmiştir.⁶ Yine Ağustos ayında Cemaati İslami Şura Konseyi Başkanı İsam Dirbale de Kahire'deki Akreb cezaevinde "gerekli tedavinin yapılmaması" sonucu hayatını kaybetmiştir.⁷ Bir başka İhvan üyesi Avf Vali Sultan da Aralık ayında Dekahliye bölgesindeki Mansura hapishanesinde gerekli tedavinin yapılmaması sonucunda yaşamını yitirmiştir. Sultan'ın ailesinden yapılan açıklamada Nisan ayından itibaren gerekli tedavinin yapılması için hapishane yönetimine başvuruda bulunulduğu, ancak olumlu yanıt alınmadığı ifade edilmiştir.⁸

Mısır'da rejimin kontrolündeki güvenlik birimlerinin tutuklu muhaliflere yönelik darbe sonrası uyguladıkları işkenceler özellikle 2015 yılında önemli artış göstermiştir.⁹ Bu işkence vakaları sonucu birçok muhalif hapisanede hayatını kaybederken yüzlercesi de kalıcı hastalıklara yakalanmıştır. Bu durum özellikle hapisaneden yazılan mektuplarda açık biçimde görülmektedir. Farklı şehirlerdeki hapisanelerde tutuklu bulunan darbe karşıtları yazdıkları mektuplarda kendilerine yönelik işkence ve kötü muameleleri anlatmış ve bu durumun birçok mahkumu ciddi derecede etkilediğini belirtmişlerdir.¹⁰ Mart ayında Kahire'deki Matariya hapisanesinde bir hafta içinde üç mahkumun işkence sonucu hayatını kaybetmesi Uluslararası Af Örgütü tarafından bir açıklamayla kınanmıştır. Kuruluş tarafından yapılan açıklamada Mısır'da sistematik işkencenin darbe sonrası dönemde artarak devam ettiği belirtilecek Sisi yönetimine bu durumun önüne geçmesi çağrısı yapılmıştır.¹¹ Ancak Sisi rejimi işkence anlamında Mısır'da önceki yönetimlerden daha kötü bir karneye sahiptir. Nitekim bu dönemde özel işkence hapisaneleri kurulmuş ve muhalifler bu merkezlerde işkenceye maruz kalmışlardır. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yayınlanan bir raporda bu merkezlerde en az 380 kişinin işkenceden, 59 kişinin de tıbbi ihmal nedeniyle hayatını kaybettiği belirtilmiştir.¹² İşkence, tıbbi ihmal ve kötü koşullar nedeniyle en fazla can kayıplarının yaşandığı hapisanelerden birisi Kahire'de bulunan Akrep Hapishanesi'dir. Bu hapisanedeki kötü koşullardan ve tıbbi ihmalden dolayı yüzlerce mahkumun şeker, yüksek tansiyon, böbrek yetmezliği ve kanser gibi kalıcı hastalıklara maruz kaldığı belirtilmiştir. Nedim İşkence ve Şiddet Mağdurlarını Rehabilitasyon ve Tedavi Merkezi'nin yılın ilk yarısına ilişkin hazırladığı raporda, hapisanelerdeki tıbbi ihmalin, böbrek, akciğer, karaciğer, dalak, kalp rahatsızlıklarının yanında çeşitli organlarda yetmezlik, apandisit iltihabı, kabakulak enfeksiyonu, mide yaraları, bronşiyal astım gibi çeşitli hastalıklara neden olduğu açıklanmıştır. Ayrıca tutukluların cezaevindeki yemeklerden zehirlendiği kaydedilen raporda kırık, çıkık, zedelenme gibi durumlarda da tedavi sağlanmadığı ifade edilmiştir. Akrep Cezaevi'ndeki tutukluların aileleri, Eylül ayında hapisanedeki yakınlarını ziyaretin ardından açıklamalarda bulunmuş, tutuklularda ciddi kilo kaybı yaşandığını, aşırı zayıfladıklarını ayrıca verilen yemeğin çok az olduğunu ve cezaevi kantinini kullanmalarının engellendiğini aktarmıştır.¹³

Rejimin uyguladığı bir başka baskı aracı olarak muhalif figürlerin "ortadan kaybedilmeleri" dikkat çekmektedir. Özellikle 2015'in başlarından itibaren artışa geçen "kaybolma" vakaları son dönemde Mısır'da rejimin uyguladığı baskı araçlarından birisidir. Darbe yönetimine karşı muhalefetini açık biçimde yürüten ve özellikle genç yaşlardaki kişiler istihbarat birimlerince herhangi bir bilgi verilmeksizin tutuklanmakta ve uzun süre haklarında mahkeme süreci olmadan gözaltında tutulmaktadırlar. Güvenlik birimleri ortadan kaybolan kişilerle ilgili hiçbir açıklama yapmazken sayının giderek artması sonrasında İçişleri Bakanlığı'na yapılan başvuru bu kişilerin hemen hepsinin rejim tarafından tutuklandığını ortaya çıkarmıştır. Bakanlık, haklarında

şikayette bulunulan 191 kişiden 99'unun hapisanede olduğunu 15 kişinin de sorgularının ardından serbest bırakıldığını açıklamıştır.¹⁴ Mısır Hak ve Özgürlükler Komisyonu ise ortadan kaybolan kişi sayısının çok daha fazla olduğunu belirterek sadece 2015'in Ağustos ve Kasım ayları arasında 340 kişinin zorla kaybedildiğini açıkladı. Komisyon tarafından hazırlanan raporda ayrıca ülke genelinde zorla kaybedilenlerin sayısının 2015'in Ocak ayında 44, Şubat'ta 91, Mart'ta 160, Nisan'da 228, Mayıs'ta 393 ve Haziran ayında da 671'e yükseldiği belirtilmiştir.¹⁵ Zorla kaybedilenlerle birlikte haksız biçimde gözaltına alınanların sayısı da ciddi boyutlara ulaşmıştır. Sadece 2015 yılında 1.010 öğrenci gözaltına alınırken¹⁶, toplamda aynı yıl içinde 17 bin muhalif tutuklanarak hapse atılmıştır.¹⁷

Sisi Yönetiminin Siyasi Baskısının Toplumsal Kesimlere Yayılması¹⁸

Askeri darbe sonrası dönemde rejimin dini kurumlara, sosyal hareketlere, medyaya, toplumun önde gelen kişilerine ve muhalif gençlere yönelik siyasi baskısı farklı biçimlerde kendisini gösterdi. Özellikle Vakıflar Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan birçok düzenleme ile dini kurumlar ve pratikler kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede bakanlık tarafından darbenin hemen ardından alınan kararlar Müslüman Kardeşler üyesi oldukları iddia edilen 50 binden fazla imamın görevine son verilmiştir.¹⁹ Sonraki dönemlerde görevden alınan bu imamların yerine rejimin kontrolündeki el-Ezher mezunu hatipler atanmıştır.²⁰ Vakıflar Bakanlığı ayrıca nüfusun yoğun olduğu bölgelerde mahalle aralarında kurulan ve "zaviye" ismi verilen mescitlerde namaz kılınmasına yasak getirmiştir. Benzer bir yasak da Ramazan ayında teravih namazlarının kılınacağı ve itikafalara girilebilecek mescitlerle ilgili alınmıştır. Buna göre Vakıflar Bakanlığı sadece özel izin verilen ibadethanelerde teravih namazlarının kılınabileceği ve itikafa girilebileceğini duyurmuştur. İtikafa gireceklerin de bunu daha önceden yetkili makamlara bildirmesi şartı getirilmiştir.²¹ Sisi yönetiminin bu yöndeki uygulamaları 2015 yılında da devam etmiştir. Vakıflar Bakanlığı'nın Haziran ayında aldığı kararlar rejimin siyasi baskısına maruz kalan Müslüman Kardeşler'in kurucusu Hasan el-Benna ve hareketin fikir adamlarından Seyyid Kutub ve Yusuf el-Karadavi'nin kitaplarının cami kütüphanelerinden kaldırılması talimatı verilmiştir.²² Bu ve benzeri uygulamalarla rejim, hem dini kurumlarda Müslüman Kardeşler yanlısı kişileri saf dışı etmeyi hedeflemiş hem de dini kurumları ve söylemleri kontrol altına almayı amaçlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Sisi döneminde dini kurumlar Mısır'da daha önce görülmeyen boyutta bir baskıya ve kontrole maruz kalmıştır.

Bu baskı zaman zaman toplumun önde gelen kişilerine de yönelmiş ve farklı nedenlerle bu kişilerin sesi kesilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte özellikle darbe karşıtı açıklamalar ya da faaliyetler yürüten birçok kişi Sisi rejiminin hedefi olmuştur. Bu kişilerden ilk akla geleni Amr İbn As camisinin imamı Şeyh Muhammed Cibril'dir. 2015'in Temmuz ayında verdiği bir vaaz

sırasında “baskıcı yönetimlere baş eğilmemesi gerektiğini” söylemesi üzerine Şeyh Cibril hakkında soruşturma açılmıştır. Daha sonra Dini Vakıflar Bakanlığı Cibril’in ülke genelinde imamlık yapmasını yasaklamış, ayrıca Avrupa ve Amerika’da birçok büyük camide vaazlar vermek üzere seyahatler eden Cibril’in yurtdışına çıkışına da yasak getirmiştir.²³

Sisi rejiminin siyasi baskısını gösterdiği bir diğer alan da spor olmuştur. Mısır Futbol Federasyonu’nun internet sitesinden yapılan açıklamada “futbol sahalarında siyasi ve dini sembollerin kullanımının yasaklandığı ve aykırı davranan takımlara cezai müeyyidelerin getirileceği” duyurulmuştur.²⁴ Bu kararlar özellikle bazı futbolcuların “Rabia” işareti yapmalarının ve taraftarların da siyasi sloganlar atmalarının önüne geçilmesini hedeflendiği söylenebilir. Ancak Sisi yönetiminin muhaliflere tahammülsüzlüğünü göstermesi açısından da bu karar dikkat çekicidir.

Futbol alanındaki bir başka dikkat çeken karar da Mısır’ın efsane futbolcularından olan ve kariyerine ülkenin köklü kulüplerinden el-Ehli’de devam eden Ebu Treyka’nın menkul ve gayrimenkul tüm mal varlığına Müslüman Kardeşler hareketine destek olduğu iddiasıyla el konulmasıdır. İhvan’ın mal varlığının idaresine ilişkin oluşturulan Meclis Komisyonu’nun Genel Sekreteri Muhammed Yasir Ebu’l Futuh tarafından yapılan basın açıklamasında Ebu Treyka’nın Müslüman Kardeşlere destek olduğunun tespit edildiği ve bu nedenle banka hesapları dahil tüm mal varlığına el konulduğunu belirtmiştir. Kararın ardından birçok futbolsever ve darbe karşıtı özellikle sosyal medyada organize olarak Ebu Treyka’ya destek olmuştur.²⁵

Temmuz ayında ise Mısır Süper Ligi takımlarından Vadi Degla’da oynayan Ahmed Merghani, sosyal paylaşım sitesi Facebook’da Abdülfettah el-Sisi’yi eleştiren yorumlar yazdığı için takımdan uzaklaştırılmıştır. Merghani, Sisi’nin iktidara gelişinden bu yana ülkede ölümlerin arttığını belirtmiş, Sina’da yaşanan saldırılar sonrasında ulusal yas ilan edilmemesini eleştirmişti.²⁶ Futbol alanındaki bir başka yasak da ülkedeki en geniş taraftar gruplarından olan Ultras hakkında alınmıştır. Kahire Acil İşler Mahkemesi’nce alınan kararda Ultras taraftar grubu “terörist örgüt” ilan edilmiş ve tüm faaliyetleri yasaklanmıştır.²⁷

Mısır’da askeri darbe sonrası dönemde yaşanan baskı siyaseti bazı sosyal medya kullanıcılarını da etkilemiştir. Özellikle facebook üzerinden rejime ya da darbe yönetimine yönelik yapılan eleştiriler ağır cezalarla karşılaşmıştır. Bunlardan dikkat çeken Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi’yi kişisel sayfasında eleştiren Hukuk Fakültesi mezunu Amr Nohan’la ilgiliydi. Sisi’nin fotoğrafını çizgi film karakteri Micky Mouse şeklinde resmeden ve bunu facebook sayfasında paylaşan Nohan, çıkarıldığı askeri mahkeme tarafından üç yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Kararın ardından binlerce kişi sosyal medya hesaplarında Nohan’a destek mesajları vermiştir.²⁸

Darbe sonrası dönemde sosyal medya kullanımının istihbarat birimlerine izlendiği Mısır’da birçok kişi facebook üzerinden yapılan paylaşımları nedeniyle tutuklanmıştır. Sohag kentinde de üç kişi facebook kullanılarak “cihatçı

ideolojik propaganda” yaptıkları gerekçesiyle tutuklanmıştır.²⁹ 2015’in Aralık ayında ise üç facebook kullanıcısı 25 Ocak gösterilerinin yıldönümünde protestoların organize edilmesi hakkında çağrı yaptıkları gerekçesiyle güvenlik birimlerince tespit edilerek gözaltına alınmışlardır.³⁰ Öte yandan istihbarat birimleri yayınevleri ve sanat merkezlerine yönelik baskınlar da gerçekleştirerek buralardaki faaliyetleri denetlemişlerdir.³¹

Sisi yönetiminin baskı siyaseti ülkedeki toplumsal hareketlere ve siyasi gruplara da yansımıştır. Öyle ki, 3 Temmuz 2013’teki askeri darbeye destek olan ve o dönemin en etkili grupları dahi gelinen noktada siyaset sahnesinden dışlanmışlardır. Bu gruplardan Temerrud Hareketi’nin siyasi partiye dönüşmek için Siyasi Partiler Komisyonu’na yaptığı başvuru Yüksek İdare Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Mahkeme, kararın nihai olduğunu ve temyize gidilmesinin mümkün olmadığını belirterek hareketin bu yöndeki umutlarını sona erdirmiştir.³² Bu açıdan bakıldığında hareketin darbe döneminde özellikle eski rejim aktörleri ve ordu mensupları tarafından kullanıldığı ve misyonunun sona ermesiyle işlevselliğini yitirdiği yorumu yapılabilir. Nitekim 2015’in Aralık ayında Temerrud Hareketi’nin kapatılması istemiyle Kahire Acil İşler Mahkemesi’nde dava açılmıştır.³³

Benzer bir durum 6 Nisan Hareketi için de geçerlidir. 25 Ocak 2011’deki devrim sürecinde aktif rol oynayan hareket 2013 yılında Muhammed Mursi yönetimine karşı gerçekleştirilen askeri darbeye de açıkça destek olmuştur. Ancak izleyen dönemde Sisi yönetimin baskıcı politikalarına karşı muhalefete başlayan hareket, rejim tarafından marjinalleştirilmiş ve ortadan kaldırılmak istenmiştir. Bu çerçevede hareketin liderleri hapse atılırken, Mısır mahkemelerinde harekete karşı yasal süreçler başlatılmıştır. İskenderiye Acil İşler Mahkemesi’nde açılan davanın sonucunda 6 Nisan Hareketi ülkedeki terörist örgütler listesine dahil edilmiştir.³⁴

Ülkedeki siyasi baskının hedefindeki bir diğer teşkilat da Müslüman Kardeşler hareketi olmuştur. Hareket üyelerine yönelik hukuksuz tutuklamalar, uzun gözaltı süreleri ve orantısız cezaların yanı sıra gruba ait eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin verildiği birçok kuruluşa rejim tarafından el konulmuştur. Müslüman Kardeşlerin malvarlıklarına el konulması amacıyla kurulan komisyon, 2015 yılı boyunca birçok kez farklı şehirlerde harekete ait kuruluşa el konulmasına karar vermiştir. Komisyon 14 Ocak’ta Müslüman Kardeşler tarafından işletilen ve sağlık hizmetleri sunulan İslami Tıp Derneği’nin ülke genelindeki 28 şubesine el konulduğunu duyurmuştur. 1977’de kurulan ve 30 hastanede 2000 doktor ve 3000 hemşire ile yılda 2 milyon Mısırlı’ya sağlık hizmetleri sunan derneğin yönetim kurulu da görevden alınmış ve Mısır Müftüsü Ali Cuma’nın başkanlığında yeni bir yönetim kurulu atanmıştır.³⁵

Bu noktada bir istisnaya değinmek yerinde olacaktır. Sisi rejiminin şiddetine hiçbir şekilde uğramayan gruplardan birisi de Kıpti Cemaati olmuştur. Bunun da ötesinde Sisi’ye askeri darbe sırasında ve sonrasında destek veren Kıpti Cemaati, bu dönemde baskıcı rejimin meşruiyet kazanmasında önemli işlev görmüştür. Ezher’le birlikte rejime destek olan Kıptiler, Sisi yönetiminin

dini gruplara yönelik bir baskısının olmadığı argümanlarını destekler nitelikte rejimle iyi ilişkilerini sürdürmüştür. Bu durum Sisi'nin Kıptilere yönelik siyasetine de yansımıştır. Öyle ki Ocak ayında Sisi tarihte bir ilki gerçekleştirerek Abbasiye'deki St. Mark Kıpti Kilisesi'nde düzenlenen Noel ayinine katılmıştır. Bu ayine katılan ilk Mısır Cumhurbaşkanı olan Sisi, ülkenin kalkınmasında ve istikrara kavuşmasında Müslüman ve Hristiyanların birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulayan bir konuşma yapmıştır.³⁶

*Baskı Siyaseti ve Şiddet Sarmalı*³⁷

Mısır'da Sisi rejiminin baskıcı uygulamaları nedeniyle 2015 boyunca şiddet olayları yaşanmış, bu dönemde özellikle marjinal grupların güvenlik güçlerine yönelik saldırıları yoğunlaşmıştır. Özellikle Sina yarımadasında giderek aktif hale gelen silahlı grupların Sisi yönetimince sert bir biçimde bastırılmaya çalışılması bu durumu daha da alevlendirmiştir. Bu grupların rejime yönelik şiddet içeren eylemlerini gerekçe gösteren Sisi rejimi, şiddeti her fırsatta reddeden sivil muhalefete baskısını arttırmıştır. Bu durum ülkede bir taraftan barışçıl muhalefete yönelik insan hakları ihlallerinin artmasına neden olurken, diğer taraftan da yönetimin silahlı gruplarla nitelikli bir mücadele yürütmesine engel olmaktadır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Sisi yönetimi baskı ve şiddet politikasını gerçek amacına hizmet etmeyen bir biçimde kullanmakta ve bu yüzden hem siyasi muhalefetle uzlaşmamakta hem de ülkedeki şiddet olaylarını sona erdirememektedir. Bu anlamda 2015 yılı hem muhalif hareketlerin eylemlerine hem de ciddi düzeydeki şiddet olaylarına sahne olmuştur.

Sisi yönetiminin baskıcı siyaseti barışçıl gösterilere dahi güvenlik güçlerinin şiddet kullanarak müdahalesine neden olmuştur. Örnek vermek gerekirse 25 Ocak 2011 Devrimi'nin yıldönümünde ülke genelinde birçok barışçıl gösteri düzenlenirken Sisi rejimi ise tüm muhalif gruplara ayırım gözetmeksizin şiddet uygulamaya devam etmiştir. Öyle ki Sosyalist hareketin Müslüman Kardeşlerden bağımsız biçimde 24 Ocak'ta gerçekleştirdiği yürüyüşe müdahale eden polis bir kadın göstericiyi öldürmüştür.³⁸ 25 Ocak'ta ise başını Müslüman Kardeşlerin çektiği sivil protestocular gösteri ve yürüyüşler düzenlemişlerdir. İhvan sözcüsü Muhammed Muntasır tarafından yapılan açıklamada Kahire, Giza, Şarkiye, Süveys ve Feyum gibi şehirler başta olmak üzere birçok kentte 230 darbe karşıtı gösteri düzenlendiği belirtilmiştir. Ancak günün bilançosu ağır olmuş, barışçıl gösterilere polisin müdahalesinde 16 darbe karşıtı hayatını kaybederken 38 kişi de yaralanmıştır.³⁹ Bunun yanında gösterilere katılan 516 İhvan üyesi ise tutuklanarak hapse atılmıştır.⁴⁰ Benzer şekilde rejimin sivil göstericilere yönelik kanlı müdahaleleri yıl boyunca farklı şekillerde kendisini göstermiştir. Öyle ki güvenlik güçlerinin darbe karşıtlarına yönelik saldırıları Ramazan Bayramı'nın ilk gününde dahi yaşanmıştır. Bayram namazı sonrasında Sisi karşıtı protestolara müdahale eden güvenlik güçleri en az 6 sivili öldürmüştür.⁴¹

Öte yandan 2015 yılı boyunca ülkede güvenlik güçleri de sık sık saldırılara hedef olmuştur. Ocak ayının son haftasında Mısır, tarihindeki en büyük terör saldırılarından birisine şahit olmuştur. 29 Ocak günü DAES'in Mısır'daki kolu olan Sina Vilayeti Örgütü Sina Yarımadası'ndaki Ariş, Refah ve Şeyh Züveyd kentlerine eşzamanlı saldırılar düzenlemiştir. Onlarca militanın koordineli bir biçimde gerçekleştirdiği saldırılarda aralarında 24 askerin de bulunduğu en az 44 kişi hayatını kaybetmiştir.⁴² Ariş şehrinde istihbarat teşkilatının Kuzey Sina merkezi ve orduya ait bir otel hedef alınırken, birçok askeri kontrol noktasına da saldırı düzenlenmiştir. Militanlar Şeyh Züveyd şehrinde de el-Zuhur askeri kampını hedef almışlardır. Mısır makamları saldırıya dair kesin ölü sayısının açıklanmayacağını bildirirken, Ariş kentindeki görgü tanıkları ölü sayısının en az 100 olduğunu ifade etmişlerdir. Saldırığı üstlenen Sina Vilayeti Örgütü ise yaptığı açıklamada saldırıda yüzlerce kişinin öldürüldüğünü ifade etmiştir.⁴³ Olayın ardından Mısır ordusunun bölgede başlattığı operasyonlarda ise onlarca militan öldürülmüştür.⁴⁴

Haziran ayı ülkede ciddi bir terör saldırısına sahne olmuştur. Müslüman Kardeşler hareketine yönelik siyasi baskının yargı ayağında önemli rol oynayan Mısır Başsavcısı Hişam Berekat'a yönelik suikast ülkede askeri darbeden bu yana üst düzey bir figüre yönelik gerçekleşen ilk saldırı olmuştur. Başkent Kahire'de Başsavcının konvoyunun hedef alındığı bombalı saldırıyı "Halk Direnişi" isimli bir örgüt üstlenmiştir.⁴⁵ Başsavcının cenazesi sırasında konuşan Cumhurbaşkanı Sisi, "Müslüman Kardeşler üyelerine yönelik verilen idam kararlarının uygulanacağını söylemiş"⁴⁶ ve bir anlamda suikastten hareketi sorumlu tutmuştur. Müslüman Kardeşler ise saldırıyla herhangi bir ilişkilerinin olmadığını belirtmiş, hareket üyelerinden Amr Derrac saldırıda rejim içerisindeki aktörlerin rolünün olabileceğini ifade etmiştir.⁴⁷

Ülkeyi sarsan bir diğer terör saldırısı da Temmuz ayının ilk gününde gerçekleşmiştir. DAES'in Sina'daki kolu olan Sina Vilayeti Örgütü tarafından Refah, Şeyh Züveyd ve Ariş kentlerindeki 15 farklı noktaya düzenlenen ve yaklaşık 300 militanın katıldığı saldırılarda en az 50 asker ve güvenlik görevlisi öldürülmüştür. Ülkede gerçekleştirilen en geniş kapsamlı saldırıda Sina Vilayeti Örgütü, ilk kez bazı bölgeleri tamamen ele geçirdiğini iddia etmiş ve Mısır ordusuna yönelik saldırılarının devam edeceğini duyurmuştur.⁴⁸ Ancak örgütün bu açıklamasına rağmen Mısır ordusunun operasyonları ile kısa bir süre içinde geri çekildiği bildirilmiştir. Mısır ordusu tarafından yapılan açıklamada saldırıların ardından gerçekleştirilen operasyonlarda 100 militan etkisiz hale getirilmiştir.⁴⁹ Sina Vilayeti Örgütü Temmuz ayında gerçekleştirdiği saldırıda ise ilk kez Mısır donanmasını hedef almıştır. Karadan füze kullanılarak gerçekleştirdiği saldırıda örgüt, Mısır donanmasına ait bir gemiyi bombalamıştır. Saldırığı yayınladığı video ile duyuran örgüt, Mısır yönetimine yönelik tehditlerini sürdürmüştür.⁵⁰ Güvenlik güçlerine yönelik saldırılar Temmuz ayında yoğunlaşarak devam etmiştir. 19 Temmuz'da Kuzey Sina'da bulunan Şeyh Züveyd kentindeki saldırıda 8, 23 Temmuz'da Refah'ta düzenlenen bombalı saldırıda ise 4 Mısır askeri hayatını kaybetmiştir.⁵¹

Özellikle Sina bölgesinde yoğunlaşan saldırılara Mısır ordusu gerçekleştirdiği operasyonlarla cevap vermiştir. Bu operasyonlarda 16 Temmuz'da 22⁵², 18 Temmuz'da 39⁵³, 15 Ağustos'ta 14⁵⁴ ve 18 Eylül'de 17⁵⁵ militan öldürülmüştür. Mısır ordusunun yıl boyunca devam eden operasyonlarında yüzlerce militan da gözaltına alınmıştır. Operasyonların devam etmesine rağmen Sina Vilayeti örgütünün Mısır güvenlik birimlerine yönelik saldırıları kesilmemiş, özellikle Ariş, Şeyh Züveyd ve Refah kentlerinde yaşanan saldırılarda onlarca Mısır askeri yaşamını yitirmiştir.

Sina'da yaşanan şiddet olaylarından zaman zaman Gazze'deki grupları sorumlu tutan Kahire, Hamas'a yönelik tutumunu daha da sertleştirmiştir. Sisi rejimi, Gazze'ye açılan Refah sınır kapısını 2015 yılı boyunca sadece 20 gün açık tutarak sadece Hamas yönetimini değil, aynı zamanda Gazze halkını da cezalandırmıştır.⁵⁶ Gazze'ye karşı olumsuz tutumunu yıl boyunca sürdüren Sisi yönetimi bölgenin can damarı sayılan tünellere yönelik yıkım kararını da uygulamaya koymuştur. Tünellerin bir kısmı deniz suyu ile doldurulmak suretiyle bir kısmı da iş makineleri kullanılarak yıkılmaya başlanmıştır.⁵⁷ İsrail'in baskıcı politikaları ve ablukası nedeniyle 1980'lerden bu yana inşa edilen Gazze tünelleri bölge halkının dünya ile tek bağlantısı olarak kabul edilmekteydi.⁵⁸ Mısır yönetiminin Sina siyaseti özellikle 2015'teki uygulamaları neticesinde Gazze halkının da doğrudan etkilendiği bir süreç haline gelmiştir denilebilir.

Mısır ordusunun Kuzey Sina'da özellikle 2014'ün Ekim ayından itibaren yoğunlaşan operasyonları bölge halkının da tepkisini çekmiş ve rejime yönelik öfkenin daha geniş kesimlere yayılmasına neden olmuştur. Özellikle Refah kentinde "tampon bölge" kurulması nedeniyle binlerce insanın evlerinden edilmesi ve bir yıldan fazladır devam eden olağanüstü hal uygulaması bölge sakinlerinin rejime yönelik tepkisini artırmıştır. Buna rağmen Sisi yönetimi bölgedeki terör örgütlerinin sivillere yönelik saldırılarını gerekçe göstererek bu siyasetini sürdürmüştür. Sisi yönetimi Sina'daki Olağanüstü Hal uygulamasını yıl boyunca devam ettirmiştir.⁵⁹

2015'te İç Siyaset ve Parlamento Seçimleri

Askeri darbeden bu yana devam eden siyasi istikrarsızlık ve 2015 yılında şiddet olaylarının turandığı bir sürece giren Mısır'da siyaset kurumu sorunların çözümünde herhangi bir rol oynayamamaktadır. Cumhurbaşkanı Sisi tarafından atanan hükümet kadroları birçok anlamda bağımsız hareket edememekte, sadece verilen talimatları yerine getirme işlevi görmektedir. İbrahim Mihlib'in başbakanlığındaki hükümet özellikle ekonomi, siyasi ve toplumsal sorunların çözümünde elle tutulur bir çözüm üretememiş ve bu anlamda hem Sisi yönetimi hem de birçok kesim tarafından tepki toplamıştır.

Mihlib hükümetinin Eylül ayında istifasını sunmasının üzerine Sisi, Petrol Bakanı Şerif İsmail'e yeni hükümeti kurma görevini vermiştir. Bunun üzerine çalışmalar yürüten İsmail, kısa bir süre içinde yeni kabineyi cumhurbaşkanına sunmuştur. 36 olan bakanlık sayısının 33'e indirildiği yeni kabinede Kül-

tür, Ulaştırma, Ticaret ve Sanayi, Tarım, İletişim ve Uluslararası İşbirliği'nin de aralarında bulunduğu 15 Bakanlıkta yeni isimler göreve getirilmiştir.⁶⁰

Yeni hükümetin göreve gelmesinin ardından ilk önemli icraatı ise parlamento seçimlerinin gerçekleştirilmesini sağlaması olmuştur. 3 Temmuz 2013'teki askeri darbenin ardından Sisi yönetimi tarafından açıklanan geçiş sürecinin son aşaması olarak kabul edilen parlamento seçimleri iki kez ertelendikten sonra 2015'in Ekim ve Kasım aylarında gerçekleştirilmiştir. Seçimler, darbeye karşı muhalefetlerini devam ettiren birçok hareket tarafından boykot edilirken Sisi yanlısı politikacılar ile Mübarek dönemi siyasi kadroları yeni kurulacak parlamentoda yer almak için yarışmışlardır. Rejimin tam bir denetimi altında gerçekleşen seçim öncesi hazırlıklar ve aday belirleme süreçleri gerek istihbarat kurumları gerekse yargı organları tarafından dikkatle kontrol edilmiştir. Öyle ki bu dönemde askeri kadrolarla istihbarat birimlerinin parlamentoyu kontrol etme adına bir çekişmesi yaşanmış ancak Sisi'ye yakın isimlerin aday olması sağlanmıştır.

Seçime giren partilerin önde gelenleri Selefî Nur Partisi, Hürler Partisi, Vefd Partisi, İstiklal Akımı, Vatanın Geleceği Partisi, Tegammu Partisi, Sosyalist Halk Birliği Partisi ve Sisi yanlısı figürlerin bulunduğu Mısır Cephesi (Sevgisi) Koalisyonu olarak sayılabilir. Parlamenteoya girecek milletvekillerinin 420'si bağımsız olarak, 120'si de parti listelerinden katılan adaylardan seçilecek olmasından dolayı partilerden daha ziyade bağımsız adaylar önem kazanmıştır. Bu nedenle Sisi yönetimi kendisine yakın adayları önemli noktalardan seçtirme çabası içinde olmuştur. Bu adayların yanında 28 milletvekili de Cumhurbaşkanı Sisi kendisi doğrudan atamıştır.

Yüksek Seçim Kurulu'nun daha önce belirlediği üzere seçim sürecinin daha iyi organize edilebilmesi için iki türlü bir oylama gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Ülkedeki 27 ilin 14'ünde 18-19 Ekim tarihlerinde gerçekleştirilen oylama, diğer 13 vilayette 22-23 Kasım tarihlerinde yapılmıştır.⁶¹ Yoğun güvenlik önlemleri altında yapılan seçimlerde katılım oranı Mısır tarihinin en düşük seviyelerinde gerçekleşmiştir. Özellikle ilk iki gün seçmenlerin sadece %2'si oy vermeye giderken bu rakam sonraki turlarda artsa da son turda %22 olarak açıklanmıştır.⁶² Bazı uluslararası gözlemciler göre daha düşük olduğu iddia edilen bu seçime katılım oranından hareketle Mısırlıların darbe sonrası siyasi kadrolardan herhangi bir beklentisinin olmadığı ve seçime ya da oluşacak parlamenteoya bir anlamda "güvenoyu" vermediğini belirtmek mümkündür.

Parlamento seçimlerinin sonuçları değerlendirildiğinde askeri darbe ile yönetime gelen Abdülfettah el-Sisi'nin siyasi kadroları da kendisine yakın figürlere teslim ettiği görülecektir. Örnek vermek gerekirse Mısır Sevgisi Koalisyonu seçimin ilk turunda parti adayları için ayrılan 60 sandalyenin tümünü kazanmıştır. Öte yandan bağımsız olarak meclise girmeye hak kazanan birçok kişi de yine Sisi yanlısı kişilerden ya da eski rejim taraftarlarından oluşmuştur.⁶³ Bu da Mısır'da parlamento seçimlerinin gerçek anlamda demokratik ve çoğulcu bir meclis oluşturmak yerine, baskıcı siyasi düzenin devamını sağlayacak bir yapıyı ortaya çıkardığını göstermektedir.

Dış Politika

Askeri darbe ile iktidara gelen Sisi, dış politikayı daha çok rejim meşruiyetini pekiştirme amaçlı kullanmıştır. Bu bağlamda Sisi rejimi dışarıdan gelen mali yardımları iktidarını devam ettirebilme amacıyla işlevselleştirmiştir. Bu çerçevede Sisi yönetimi darbeden bu yana Mısır'a mali destekte bulunan Körfez ülkeleriyle iyi ilişkileri 2015 yılında da sürdürmüştür. Sisi'nin bu yöndeki politikaları bağlamında yılın ilk ayında Körfez ülkelerini ziyaret turuna çıkmıştır. İlk ziyaretini de Kuveyt'e yapmıştır. Aralarında Dışişleri Bakanı Samih Şükri, Petrol Bakanı Şerif İsmail, Uluslararası İşbirliği Bakanı Necla el-Ahvani ve Yatırım Bakanı Eşref Selman'ın da bulunduğu bir heyetle Kuveyt'e giden Sisi, Kuveyt Emiri Sabah el-Cabir el-Sabah başta olmak üzere birçok temasta bulunmuştur.⁶⁴ Ziyarette Kuveyt Emirini Mart ayında düzenlenecek olan Mısır Ekonomi Konferansı'na davet eden Sisi, iki ülke arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi için de Mısır-Kuveyt İlişkileri Konseyi'nin kurulduğunu açıklamıştır.⁶⁵

İkinci ziyaretini darbe sonrası süreçte Kahire'ye en büyük desteği veren BAE'ni ziyaret eden Sisi, burada yaptığı açıklamada Abu Dabi ile olan ilişkilerin çok özel olduğunu ve iki ülke arasındaki işbirliğinin artırlacağını belirtmiştir. BAE Veliht Prensi Muhammed Bin Zahed el-Nahyan'la bir araya gelen Sisi, BAE yönetimini Mısır'da düzenlenecek olan ekonomi zirvesine katılmaya davet etmiştir.⁶⁶ Ocak ayındaki son ziyaretini Suudi Arabistan'a yapan Sisi, son haftalarda sağlık durumu giderek kötüleşen Kral Abdullah'ı kaldığı hastanede ziyaret etmiş, askeri darbe sürecindeki en büyük destekçisi olan Kralın sağlık durumu ile ilgili bilgi almıştır.⁶⁷ İzleyen günlerde Kralın vefat etmesi ve yerine Kral Selman'ın Suudi yönetimine gelmesi Kahire ile Riyad arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin başlayabileceği ihtimalini akıllara getirmiştir. Nitekim Kral Selman'ın Sisi yönetiminden rahatsız olduğuna dair zaman zaman haberler çıkması yeni dönemde işbirliğinin darbe sonrası süreçteki kadar ileri derecede olmayacağını işaretleri olarak görülmüştür.

Bu durum Sisi'nin Mart ve Mayıs aylarında Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ziyaretlerinin ardından daha fazla dile getirilmiştir. Mart ayında Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da Suudi Arabistan'da bulunduğu günlerde Riyad'ı ziyaret eden Sisi, burada Suudi liderliğiyle görüşmeler gerçekleştirmiştir.⁶⁸ Türkiye'nin Mısır'a yönelik politikasının, Ankara'nın öne sürdüğü koşulların gerçekleşmemesi durumunda değiştirmeyeceğinin bilindiği bir ortamda Sisi'nin Riyad'daki temaslarının arkasında yeni Suudi yönetiminin Sisi'ye Ankara'nın taleplerini dikkate alması gerektiği telkininde bulunmuş olabileceğini akıllara getirmiştir. Nitekim Suudi Arabistan'ın son dönemde stratejik ortaklığını derinleştirdiği Türkiye ile ilişkilerinin Mısır nedeniyle bozulmasını istemeyeceği açık bir gerçektir. Bu nedenle Riyad'ın bu denklemde Mısır'a Türkiye'nin şartlarını gözden geçirmesini tavsiye etmiş olabileceği ihtimalinden de söz edilebilir. Sisi yönetiminin ise bu durumdan memnun olmadığı daha sonraki aylarda Suudi yönetimine olan "mesafeli" tutumundan

anlaşılabilir. Bu durum Mayıs ayındaki ziyaret sırasında daha açık biçimde ortaya çıkmıştır. Sisi'nin "sürpriz" olarak kabul edilen ziyaretinin sadece 1.5 saat sürmesi ilişkilerde "çatlak" olabileceği ihtimalini güçlendirmiştir.⁶⁹

Suudi Arabistan'la ilişkileri Kral Selman döneminde soru işaretleri barındırması Sisi yönetimini BAE'ye daha fazla yakınlaştırmıştır. Bu çerçevede Sisi, Körfez bölgesindeki bu önemli müttefikini Ekim ayında da ziyaret etmiştir. Ziyarete ikili ilişkilerin görüşüldüğü belirtilirken, Sisi'nin öncelikli amacının Abu Dabi'nin mali ve siyasi desteğinin sürmesini sağlamak olduğu ifade edilebilir.⁷⁰ Ancak Sisi'nin bu anlamda da başarılı bir siyaset yürütmediğine yönelik iddialar gündeme gelmiştir. Nitekim Kasım ayında yayınlanan bazı gizli belgeler, BAE yönetiminin Sisi'den memnun olmadığını ortaya çıkarmıştır. BAE Veliiaht Prensi Muhammed Bin Zayed el-Nahyan için hazırlanan gizli belgede Prensin Sisi için "Bu adamın sadece bir ATM makinası olmadığını bilmesi gerekiyor" yorumunu yaptığı belirtilmiştir. Yine aynı belgede Nahyan'ın BAE'nin Mısır yönetimindeki adamlarını yeteri kadar sadık olmadıklarından şikayet ettiği ve Mısır'ın yönetiminde daha fazla söz sahibi olunması gerektiğini söylediği ifade edilmiştir.⁷¹

Batılı ülkelerle yakınlaşma ilişkilerini 2015'te de devam ettiren Sisi, Haziran ayında Almanya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Cumhurbaşkanı Joachim Gauck ve Başbakan Angela Merkel ile görüşmüştür. Sisi'nin Almanya ziyareti birçok kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Alman Federal Meclisi başkanı Norbert Lammert, Mısır'daki insan hakları ihlallerini gerekçe göstererek Sisi ile görüşmeyi reddetmiştir. Öte yandan ziyaret süresince başkent Berlin'in birçok noktasında Sisi karşıtı protesto gösterileri düzenlenmiştir.⁷²

Sisi tepki çeken bir başka ziyareti de İngiltere'ye yapmıştır. Kasım ayında İngiltere Başbakanı David Cameron'un davetiyle Londra'yı ziyaret eden Sisi, ziyareti boyunca protesto edilmiştir. Başbakanlık konutu önünde toplanan kalabalığa hitap eden Mısır Devrim Konseyi Başkanı Maha Azzam "Sisi bu ülkede kabul görmüyor. Sisi İngiltere'ye ve uluslararası güvenliğe tehdit olarak görülüyor. David Cameron, böyle birini ağırlamamalı. Mısır'daki insan hakları ihlallerinin kabul edilemez olduğunu açıkça dile getirmeli" diyerek Cameron ve Sisi'ye tepkisini göstermiştir.⁷³ Sisi'nin ziyaretini "skandal" olarak niteleyen İnsan Hakları İzleme Örgütü Ortadoğu ve Kuzey Afrika Direktörü Sarah Leah Whitson, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne çıkartılıp yargılanacağı yerde parlamento binasında ve Başbakan David Cameron tarafından ağırlanıyor" yorumunu yapmıştır.⁷⁴

Sisi yönetiminin 2015 yılındaki önemli dış politika hamlelerinden birisi olarak genişletilmiş Süveyş Kanalı'nın açılışından bahsedilebilir. Süveyş Kanalı'nın halihazırdaki rotasına yeni bir kanal eklenerek genişletilmesi projesinin tamamlanmasının ardından yapılan açılışa Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, Ürdün Kralı Abdullah, Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir, Yemen Cumhurbaşkanı Abdurabbu Mansur Hadi, Bahreyn Kralı Hamad Bin İsa, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, Irak Cumhurbaşkanı Fuad Masum başta olmak üzere çok sayıda isim katılmıştır. Bir İngiliz halkla

ilişkiler firmasının 30 milyon dolara organize ettiği görkemli açılış törenini uluslararası bir nitelikte gerçekleştiren Sisi yönetimi, bu şekilde küresel aktörlere ve yabancı yatırımcılara olumlu mesaj vermeyi hedeflemiştir.⁷⁵

Bu temaslardan hareketle Mısır'ın bölgesel siyasetin en önemli ülkelerinden olduğunun farkında olan Sisi yönetiminin, bu durumu kendi açısından avantaja çevirecek birçok ülkenin içinde olduğu bir denklem kurarak küresel ve bölgesel destekleri garantiye almayı hedeflediği söylenebilir. Aynı şekilde Mısır'ın konumunun farkında olan bu aktörler de Sisi rejiminin baskıcı politikalarına, insan hakları ihlallerine ve hukuksuzluklarına ses çıkarmamakta ve kendi ulusal çıkarlarına en uygun siyaseti izlemektedir. İlkelerden uzak ve tamamen pragmatist olan bu siyaset biçimi, Ortadoğu'daki ayrıcalıklı pozisyonlarını kaybetmek istemeyen Batılı aktörler için sorun teşkil etmeyebilir. Her fırsatta demokrasiye vurgu yapan ülkelerin, demokrasi karşıtı rejimleri sıkı biçimde desteklemesi hem o ülkeler hem de onların bölgedeki enstrümanları için olumsuz sonuçlar doğuracaktır.⁷⁶

Bu süreçte Türkiye'nin tutumu dikkat çekici olmuştur. Batı demokrasileri arasında sadece Türkiye, Mısır'daki darbe sürecine açık biçimde karşı çıkmış ve bu politikasını günümüze dek devam ettirmiştir. AK Parti hükümetinin bu politikası, 2011'de başlayan Mısır'daki devrim sürecinin demokratik bir ivme kazanmışken, askeri darbe ile sonlandırılmaya çalışılmasına bir tepki olarak gelişmiştir. Nitekim Türkiye, Mısır'daki demokratikleşmenin bölgesel düzeyde yayılacağı ve bölgenin diğer baskıcı rejimlerini de bu yönde değiştirmeye zorlayacağını ümit etmekteydi. Böylesi bir dönüşüm Ortadoğu'da demokratik ve özgürlükçü rejimlerin ortaya çıkmasını sağlayacak ve halkların egemen olduğu rejimler iktidara gelecekti. Ancak bu sürecin en önemli halkası olan Mısır'da yaşanan askeri darbe bölge halklarının demokratikleşme ümitlerini zayıflatmıştır. Dolayısıyla her fırsatta demokrasiye, insan haklarının üstünlüğüne ve halkların iradesini yansıtan rejimlerin iktidara gelmesine olan inancını dile getiren AK Parti hükümeti Mısır'daki darbe yönetimini hiçbir surette kabul etmemiştir.

Bu sebepten dolayı iki ülke arasındaki gergin ilişkiler 2015 yılı boyunca da devam etmiştir. Türkiye, Müslüman Kardeşler üyeleri başta olmak üzere darbe karşıtlarına verilen hapis cezalarını ve idam kararlarını sert açıklamalarla eleştirmeyi sürdürmüştür. Mısır'da ciddi anlamda baskı altında tutulan muhalif gruplara –darbeyi izleyen dönemde– kapısını açan Türkiye, bu siyasetinde de herhangi bir değişikliğe gitmemiştir. Öyle ki, Mısır'dan Lübnan'a geçmek zorunda kalan Hüsnü Mübarek döneminin öne çıkan muhaliflerinden Yarın Devrim Partisi Lideri Eymen Nur'un Mısır'ın Beyrut Büyükelçiliği'nin pasaport süresini uzatmayı reddetmesinin ardından Türkiye'ye gelmesine onay verilmiştir. Bunun yanında Ankara, Kahire'nin tüm telkinlerine rağmen Mısır'daki muhalif gruplara ait televizyon kanallarının Türkiye'den yayın yapmalarını engellemeyerek Mısır yönetiminin tepkisini çekmeye devam etmiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Nisan ayında yaptığı bir açıklamada Türkiye'nin Mısır'la ilişkileri düzeltmesinin şu dört şarta bağlı olduğunu

ifade etmiştir: (1) %52 oy alarak Cumhurbaşkanı seçilen Muhammed Mursi ülkenin meşru cumhurbaşkanı olduğundan derhal mahkumiyeti sonlandırılmalıdır. (2) Darbe karşıtlarına verilen idam cezaları iptal edilmelidir. (3) 18 bine yakın siyasi tutuklu yeniden yargılanmalı, haksız biçimde mahkum edilenler salıverilmelidir. (4) Siyasi partilere getirilen yasaklar kaldırılmalı, siyasi katılımın önü açılmalıdır.⁷⁷ Ancak Sisi yönetiminin iktidarda olduğu sürece bu yönde adımlar atmayacağı düşünüldüğünde, iki ülke arasındaki siyasi krizin kısa vadede çözülebilmesi mümkün gözükmemektedir.

Gelinen noktada Sisi yönetimini dış politika anlamında daha zor bir dönemin beklediği söylenebilir. Nitekim ülke içindeki belirsiz durum, Ortadoğu'da devam eden istikrarsızlıklar ve Suudi Arabistan'ın özellikle Kral Selman dönemindeki şüpheli yaklaşımı, Kahire'yi yeni ittifaklar kurmaya zorlamıştır. Sisi yönetimi son dönemde pragmatist bir siyaset izleyerek dış politikadaki angajmanlarını farklılaştırmış ve ABD, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerle ekonomik işbirliklerine girmiştir. Sisi yönetimi bu ülkelerle geliştireceği işbirliklerinin ülke ekonomisine olumlu anlamda katkı sunmasını ümit etmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, söz konusu küresel aktörlerin Mısır'a olan desteğinin uzun vadeli olup olmayacağı kesin değildir. Nitekim ülkede ekonomik gidişatın düzelmemesi ve siyasi istikrarsızlığın devam etmesiyle birlikte herhangi bir çatışma ortamı doğması ve Sisi rejiminin geleceğinin sorgulanması durumunda bu ülkeler kolayca politika değişikliğine gidebileceklerdir. Bu durumu da dikkate alması gerektiğinin farkında olan Sisi yönetimi bu nedenle özellikle bölgede Suudi Arabistan, BAE ve İsrail gibi müttefikleriyle ilişkilerini iyi tutmak isteyecektir. Bununla birlikte hem bölge politikalarında hem de enerji pazarında önemli bir aktör olan Türkiye ile de ilişkileri normalleştirmek Sisi yönetimi için en mantıklı politika tercihi olarak görülebilir.

Ekonomi

2013 yılında gerçekleştirilen askeri darbeyi izleyen dönemde yaşanan istikrarsızlığın en büyük etkisi şüphesiz ülke ekonomisine olmuştur. Yatırımların azalması, üretimin gerilemesi, ihracatın azalması, enerji kaynaklarının verimli kullanılmaması ve turizm sektöründe yaşanan durgunluk gibi nedenler Sisi yönetiminin mali istikrarı sağlayamamasına yol açmıştır. Buna karşın Sisi yönetimi özellikle Suudi Arabistan ve BAE gibi Körfez ülkelerinin finansal yardımları ve uluslararası aktörlerin siyasi desteğiyle ülke ekonomisini işler halde tutmaya çalışmıştır.

Mısır'ın ekonomik sıkıntıları 2015 yılında da devam ederken Sisi yönetimi yoksulluğu sona erdirecek adımları atamamıştır. Bununla birlikte rejimin Fransa, Rusya ve Almanya gibi ülkelerden büyük ölçekli silah ve ağır savunma sanayi ürünleri satın alması halkın tepkisini çekmiştir. Hükümetin enerji ürünlerinde ve bazı temel gıda maddeleri üzerindeki devlet teşviklerini azaltma politikasına 2015'te de devam etmesi halkı ekonomik anlamda daha

da zor durumda bırakmıştır. Bu süreçte rejim üç temel araç kullanarak ülke ekonomisini güçlendirmeyi hedeflemiştir: (1) Mart ayında düzenlenen ekonomi konferansı; (2) devlet desteklerinin azaltılması; (3) bölgesel ve küresel aktörlerle olan ekonomik ilişkiler ve bu ülkelerden gelen mali yardımlar.

2015 yılında Sisi yönetimin ekonomik anlamda en büyük beklentisi Mart ayında düzenlenen Mısır Ekonomik Kalkınma Konferansı olmuştur. Kötü giden ekonominin düzeltilmesi ve yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi amacıyla Suudi Arabistan ve BAE'nin desteğiyle düzenlenen konferansa büyük katılım olmuştur. Mısır'da olası ekonomik ve siyasi kazanımlardan mahrum kalmak istemeyen ABD, AB, IMF, Dünya Bankası, General Electrics ve Coca Cola gibi birçok ülke ve küresel sermaye temsilcileri konferansta yerlerini almıştır. Ancak Sisi yönetiminin konferansı küresel anlamda imajını düzeltmek için bir araç olarak kullanması dikkatleri altyapı ve sanayi projelerinden farklı konulara çekmiştir. Bu yüzden konferansa Yeni Başkent projesi gibi kısa vadede toplumsal kesimlerin faydalanamayacağı projeler damgasını vurmuştur. O dönemde Başbakan olan İbrahim Mihlib, konferans boyunca yapılan anlaşmalar neticesinde ülkeye 150 milyar dolara kadar yabancı yatırımın gelebileceğini açıklamıştır. Bu rakamın ülkedeki mevcut 75 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırımın iki katına tekabül ettiği göz önünde bulundurulduğunda hükümetin projeksiyonlarının imkansızca yakın olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Konferans boyunca vaat edilen yatırımların büyük kısmı üretim ya da inovasyon içermeyen enerji ve inşaat sektörüne dayanmaktadır. Bu gibi sektörlerde yatırım yapmak isteyen firmalar arasında ABD'den General Electrics, BAE'nden Arabtec ve Emaar, Suudi Arabistan'dan ACWA Power ve İtalya'dan ENI bulunmaktadır. Darbe yönetimine destek olan Körfez ülkeleri vaat ettikleri yatırımlarla bu ülkeye daha önce yaptıkları yardımları bir anlamda geri almayı hedeflerken, ABD ve Avrupa ülkeleri de bir taraftan Mısır'da darbe yönetiminin ayakta kalabilmesini sağlayan ekonomik kalkınmaya katkıda bulunurken diğer taraftan kendileri de ekonomik anlamda ülkenin kaynaklarından faydalanmak istemektedirler. Dolayısıyla vaat edilen bu yatırımların gerçek anlamda nitelikli işgücü yaratmaktan ziyade, yabancı yatırımcılarla yerli işadamları ve politikacılara fayda sağlayacağı söylenebilir. Mübarek döneminde tecrübe ettikleri ortamın geri gelmesinden memnun olan bu yerel ve küresel yatırımcılar Sisi yönetiminin anti-demokratik uygulamalarını görmezden gelerek, olası yatırımlarını garantiye almayı hedeflemişlerdir. Bu açıdan konferans, Arap devrimlerinin etkilerinin halen devam ettiği bir coğrafyada, çıkarların değerlerden çok daha "önemli" olduğunun açık bir göstergesi olarak yorumlanabilir.⁷⁸

Mısır'da kötü giden ekonomik durum için alınan önlemler arasında devlet desteklerinin azaltılması gelmektedir. Sisi yönetiminin 2014'te başlattığı uygulamaya 2015 yılında da devam edilerek, ülke bütçesinin üçte birini oluşturan temel gıda ve enerji ürünlerindeki devlet desteklerinin düşürülerek bütçedeki sosyal harcamaların payının artırılması hedeflenmiştir.⁷⁹ Nitekim 2014-2015 mali yılında desteklerin azaltılması yoluyla ülke bütçesi 9 milyar

dolar kar etmiştir.⁸⁰ Bu politikanın sürdürüleceğini belirten Yatırım Bakanlığı bir açıklama yaparak ülke bütçesinde önemli yer kaplayan enerji ürünlerindeki desteklerin düşürüleceğini duyurmuştur.⁸¹ Nisan ayına gelindiğinde Ekonomi Bakanı Hani Kadri, bir sonraki mali yılda petrol ürünlerindeki desteğin %10 azaltılmasının ve bu sayede ülke bütçesinin 12 milyar dolar yükten kurtulmasının planlandığını ifade etmiştir. Nitekim Haziran ayında bütçenin son hali verildiğinde petrol desteklerinin azaltılmasının ülke bütçesine fazladan 8 milyar dolar kazandıracağı açıklanmıştır.⁸² Bakan ayrıca 2015-2016 mali yılında sosyal harcamalara ayrılan payın %16 arttırılarak 37 milyar dolara yükseltileceğini belirtmiştir.⁸³

Sisi yönetiminin ekonomik sıkıntıları aşma konusunda önem verdiği dış yatırımların ülkeye çekilmesi hususu 2015'te de hükümetin ajandasında ön sıralarda yer almıştır. Bu çerçevede görüşmeler gerçekleştiren Kahire, birçok Avrupa ve Ortadoğu ülkesinden yatırımlar çekme konusunda anlaşmalar imzalamıştır. İngiliz enerji şirketi BP Mart ayında Mısırlı yetkililerle yaptığı görüşmeler sonucunda bu ülkede 12 milyar dolarlık doğalgaz arama ve geliştirme yapmaya karar vermiştir.⁸⁴ Alman Siemens firması da Haziran ayındaki görüşmeler sonrasında Mısır'da 9 milyar dolarlık yatırım yapacağını açıklamıştır.⁸⁵ Bu süreçte Mısır yönetimi İtalyan şirketlerle de yoğun işbirliği içerisinde olmuştur. Temmuz ayında bu ülkede temaslarda bulunan Mısır Başbakanı İbrahim Mihlib enerji sektörü başta olmak üzere birçok alanda toplamda 8.5 milyar dolarlık yatırım anlaşması imzalamıştır.⁸⁶

Körfez ülkelerinin Sisi yönetimine ekonomik yardımları 2015 yılında da devam etmiştir. Mart ayında Şarm el-Şeyh'te düzenlenen ekonomi zirvesinde Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt'in Mısır'a 12 milyar dolar yardımda bulunacağı açıklanmıştır.⁸⁷ Riyad'daki yönetim değişikliğinin ardından zaman zaman iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceği sorgulansa da Suudi Arabistan özellikle kısa vadede güvenlik konularında Mısır'la işbirliğini devam ettirmek istediğinden bu ülkeye yönelik yardımlarına devam etmiştir. Aralık ayında yapılan açıklamada Riyad'ın Kahire'ye 8 milyar dolar mali yardımda bulunacağı ve bununla birlikte Mısır'ın enerji ürünleri ihtiyacının bir kısmını karşılayacağı duyurulmuştur.⁸⁸

Darbeden bu yana Mısır'a yapılan yardımlar ve özellikle 2015 yılında ülkeye yönelik dış yatırım taahhütlerine rağmen hükümetin ekonomiyi kötü yönetmesi, ülkede süren siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar makroekonomik istatistiklerin istenen seviyeye ulaşmasını engellemiştir. Bununla birlikte Ekim ayında Rusya'ya ait bir uçağın Mısır'da terör örgütü DAESH tarafından düşürülmesinin ardından birçok ülkenin Mısır'ın önde gelen turizm bölgesi Güney Sina'ya yönelik uçuşlarını durdurması ve burada bulunan turistleri derhal ülkeden çekmesi devrimden bu yana gerileyen turizm sektörünün bir darbe daha almasına neden olmuştur.⁸⁹ Öyle ki 2015'in son aylarında turizm rakamlarında yaşanan düşüş nedeniyle Mısır'ın 2015'teki turist sayısı 2005'ten bu yana en düşük seviyesine gerilemiştir.⁹⁰

Sonuç

2015 yılında artan terörle mücadele eden Sisi yönetimi, ülkede ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasını başaramamıştır. Bunun önündeki engellerin başında özellikle darbe sonrası dönemde muhalif hareketlerin siyasi olarak dışlanması yarattığı toplumsal huzursuzluk ortamı gelmektedir. Müslüman Kardeşler hareketine yönelik baskı siyaseti sürdürülebilir bir durum olmaktan çıkmış ve bu yönüyle Sisi yönetimini politika değişikliğine zorlamaya başlamıştır. Bu süreçte kendisine sunulan uluslararası destek sayesinde meşru bir lider portresi çizme gayreti içerisinde olan Sisi'nin özellikle bölgede artan istikrarsızlık ve kutuplaşan siyasi ortam da dikkate alındığında gelecek dönemde iktidarını koruma anlamında daha çetin mücadeleler içine gireceği söylenebilir. Bu nedenle içeride Müslüman Kardeşler hareketine yönelik baskının dozunun düşürülmesi, diğer muhalif hareketlerin siyasi süreçlere dahil edilmesi ve insan hakları ihlalleri konusundaki kötü karnenin düzeltilmesi gibi politika değişiklikleri Sisi yönetiminin hem iç hem de dış politikada rahatlamasına fırsat verecektir. Özellikle son dönemde ekonomik durumun daha da kötüye gitmesi ve Körfez ülkeleri ile yaşanan düşük yoğunluklu gerginlikler Sisi yönetimini daha zor durumda bırakmaktadır. Unutulmamalıdır ki Sisi rejimi, dış aktörlerin desteklediği bir askeri darbe ile iktidara gelmiş bir yönetimdir. Devrimden bu yana birçok iktidar mücadelesinin yaşandığı Mısır'da halen yerine oturmamış taşlar, Sisi'nin de geleceğinin belirsiz olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Mısır'ın kısa vadede istikrarı yakalayacağını ve ekonomik bir kalkınma trendine gireceğini beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Kronoloji

- **5 Ocak:** Kuveyt'e resmi bir ziyaret gerçekleştiren Sisi, Kuveyt Emiri Sabah el-Cabir el-Sabah ile bir araya geldi.
- **6 Ocak:** Sisi, Abbasiye'deki St. Mark Kıpti Kilisesi'nde düzenlenen Noel ayinine katılarak bu ayine katılan ilk Mısır Cumhurbaşkanı olmuştur.
- **18 Ocak:** BAE'ni ziyaret eden Sisi, Velihaht Prens Muhammed Bin Zahed el-Nahyan'la bir araya geldi.
- **20 Ocak:** Sisi, Suudi Arabistan'a gelerek sağlık durumu kötüleşen Kral Abdullah'ı ziyaret etti.
- **29 Ocak:** DAEŞ'e bağlı Sina Vilayeti Örgütü'nün Ariş, Refah ve Şeyh Züveyd kentlerine düzenlediği eşzamanlı saldırıda aralarında 24 askerin de bulunduğu en az 44 kişi hayatını kaybetti.
- **13-15 Mart:** Mısır ekonomisini canlandırmak amacıyla BAE ve Suudi Arabistan'ın çağrısıyla düzenlenen Mısır Ekonomik Konferansı'na birçok devlet başkanı ve uluslararası kuruluş ve şirketin direktörleri katıldı.
- **2 Mayıs:** Suudi Arabistan'a sürpriz bir ziyaret gerçekleştiren Sisi'nin bu ülkedeki temaslarının sadece 1.5 saat sürmesi şaşkınlık yarattı.
- **3 Haziran:** Sisi, resmi temaslarda bulunmak üzere geldiği Almanya'da Cumhurbaşkanı Gauck ve Şansölye Angela Merkel'le görüştü.
- **29 Haziran:** Mısır Başsavcısı Hişam Berekat, başkent Kahire'de uğradığı bombalı saldırıda öldürüldü.
- **1 Temmuz:** Sina Vilayeti Örgütü'nün Refah, Şeyh Züveyd ve Ariş kentlerindeki 15 farklı noktaya 300 militanla düzenlediği saldırılarda en az 50 asker ve güvenlik görevlisi öldürüldü.
- **17 Temmuz:** Ramazan Bayramı namazı sonrasında Sisi karşıtı protestolara müdahale eden güvenlik güçleri en az 6 sivili öldürdü.
- **6 Ağustos:** Genişletme projesinin tamamlanmasının ardından "Yeni Süveyş Kanalı" çok sayıda devlet liderinin katılımıyla görkemli bir törenle açıldı.
- **18-19 Ekim:** Askeri darbeden bu yana ilk kez parlamento seçimleri düzenlenmiş, ülkedeki 14 vilayette oy verme işlemleri gerçekleştirildi.
- **5 Kasım:** Sisi, İngiltere Başbakanı David Cameron'un davetlisi olarak Londra'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Sisi, ziyareti boyunca birçok grup tarafından protesto edildi.
- **22-23 Kasım:** Parlamento seçimlerinin ikinci tur oy verme işlemleri 13 vilayette gerçekleştirildi.

Notlar

- 1 "4 İhvan üyesi öldürüldü", Timetürk, 30 Eylül 2015.
- 2 "Mısır'da İhvan üyesi genç öldürüldü", Türkiye, 20 Eylül 2015.
- 3 "Mısır'da darbe karşıtı bir kişi karakolda öldü", Star, 7 Ağustos 2015; "Mısır'da darbe karşıtı tutuklu lider yaşamını yitirdi", Timetürk, 27 Ağustos 2015; "Mısır'da İhvan üyesi hapishanede öldü", Star, 17 Eylül 2015; "Mısır'daki Müslüman Kardeşler üyesi Ramazan hayatını kaybetti", Anadolu Ajansı, 10 Kasım 2015.
- 4 "İhvan lideri hapishanede hayatını kaybetti", Sabah, 27 Mayıs 2015.
- 5 "İhvan yöneticisini ihmalkarlık öldürdü!", TRT Türk, 15 Mayıs 2015.
- 6 "Mısır'da iki darbe karşıtı hapishanede öldü", Anadolu Ajansı, 2 Ağustos 2015.
- 7 "Mısır'da darbe karşıtı lider hapishanede yaşamını yitirdi", Anadolu Ajansı, 9 Ağustos 2015.
- 8 "Sisi Zindanlarında Bir Müslüman Daha Öldü", Haksöz Haber, 4 Aralık 2015.
- 9 "Egypt's prisons still rife with torture", Al Jazeera, 29 August 2014; "Mısır'da mahkumlar işkence sonucu hayatını kaybediyor", IRIB World Service, 12 November 2015; "Mısır'ın 2015 karnesi işkence ve ölümlle dolu", Gazete Vahdet, 2 Ocak 2016.
- 10 Tom Stevenson, "New accounts suggest severe torture in Egypt is ongoing", Middle East Eye, 23 March 2015.
- 11 "Mısır'da işkence artarak sürüyor", Al Jazeera, 5 Mart 2015
- 12 "Mısır'da gizli işkence merkezleri kuruldu", Sabah, 12 Aralık 2015.
- 13 "Mısır'da işkencenin adresi 'Akrep Cezaevi'", TRT Haber, 31 Ekim 2015.
- 14 "Mısır'da Zorla Kaybedilen Muhaliflerin Akıbetleri Araştırılıyor", Mısır Bülteni, 16 Ocak 2015.
- 15 "Mısır'da Güvenlik Birimlerinde Alınan Yüzlerce Muhaliften Haber Alınamıyor", Mısır Bülteni, 23 Aralık 2015.
- 16 "Mısır'da 2015 Yılında Binden Fazla Öğrenci Gözaltına Alındı", Mısır Bülteni, 23 Aralık 2015.
- 17 "Mısır'da 2015 Yılında 17 Bin Muhalif Gözaltına Alındı", Mısır Bülteni, 5 Ocak 2016.
- 18 Bu başlık altındaki bazı kısımlar daha önce SETA tarafından yayınlanan Mısır'da Geleceğini Arayan Karşı-Devrim başlıklı analizde yer almıştır.
- 19 "Mısır'da darbe sonrası 50 bin imam görevden alındı", Doğru Haber, 7 Eylül 2013.
- 20 "Mısır'da camilere yeni atamalar", TRT Haber, 11 Nisan 2014.
- 21 "Egypt bans unlicensed preachers, tightens grip on mosques", Reuters, 7 June 2014; "Mısır'da 'ibadet ve ibadethanelere' yönelik kısıtlamalar", Konhaber, 29 Haziran 2014.
- 22 "Mısır'da İhvan kurucularının eserlerine de ihraç", TRT Haber, 23 Haziran 2015.
- 23 "Adham Youssef, Top Islamic preacher banned from preaching", Daily News Egypt, 15 July 2015.
- 24 "Mısır'da Futbol Sahalarında Siyasi ve Dini Sembollere Yasak", Mısır Bülteni, 27 Ocak 2015.
- 25 "Mısırlı Futbolcu Ebu Terike'nin Tüm Malvarlığına El Konuldu", Mısır Bülteni, 9 Mayıs 2015.
- 26 "Mısırlı Futbolcu Sisi Karşıtı Yorumları Nedeniyle Takımından Uzaklaştırıldı", Mısır Bülteni, 6 Temmuz 2015.
- 27 "Mısır'da Futbol Taraftarları Sisi Rejiminin Hedefinde", Mısır Bülteni, 31 Mayıs 2015.

- 28 "3 years for drawing Mickey Mouse ears on Sisi", Middle East Monitor, 20 October 2015.
- 29 "Egypt jails 3 Facebook users for embracing "jihadist" ideology", Aswat Masriya, 22 August 2015.
- 30 "Egypt arrests Facebook page administrators ahead of revolt anniversary", Reuters, 16 December 2015.
- 31 "Egypt's censorship authority raid Merit Publishing house in Cairo", Ahram Online, 29 December 2015.
- 32 "Mısır'da Temerrud Hareketi'ne Parti Kurma Yasağı", Mısır Bülteni, 28 Ocak 2015.
- 33 "Mısır'daki Temerrud Hareketine Kapatma Davası", Mısır Bülteni, 14 Aralık 2015.
- 34 "Court cites 'lack of jurisdiction' in 6 April terrorist designation case", Daily News Egypt, 20 April 2015.
- 35 "State confiscates medical charity associations for alleged Brotherhood affiliation", Aswat Masriya, 14 January 2015; "Egypt: Funds of Brotherhood-run medical charity confiscated", Middle East Monitor, 15 January 2015.
- 36 "Sisi first Egyptian President to attend Coptic Christmas mass", Ahram Online, 6 January 2015.
- 37 Bu başlık altındaki bazı kısımlar daha önce SETA tarafından yayınlanan Mısır'da Geleceğini Arayan Karşı-Devrim başlıklı analizde yer almıştır.
- 38 "Mısır Polisi Kadın Eylemciyi Sokak Ortasında Öldürdü", Mısır Bülteni, 25 Ocak 2015.
- 39 "25 Ocak Devriminin Yıl Dönümünde 16 Kişi Öldürüldü", Mısır Bülteni, 25 Ocak 2015; "25 Ocak Devriminin Yıldönümünde İhvan 230 Gösteri Düzenledi", Mısır Bülteni, 26 Ocak 2015.
- 40 "25 Ocak Devriminin 4. Yıldönümünde 516 İhvan Üyesi Tutuklandı", Mısır Bülteni, 26 Ocak 2015.
- 41 "Mısır'da Bayram Namazı Sonrasında Yapılan Gösterilere Kanlı Müdahale: 6 Ölü", Mısır Bülteni, 17 Temmuz 2015.
- 42 "Security imperatives in Sinai", Al Ahram Weekly, Issue No: 1232, 5 February 2015.
- 43 "Mısır'ın IŞİD'inden koordineli saldırı", Milliyet, 30 Ocak 2015; "'State of Sinai' claim hundreds of killings in Sinai attacks", Daily News Egypt, 31 January 2015.
- 44 "Egyptian military kills 47 militants in the Sinai", Reuters, 6 February 2015;
- 45 "Mısır Başsavcısı Hişam Berekat Bombalı Saldırıda Öldürüldü", Mısır Bülteni, 29 Haziran 2015.
- 46 "Cumhurbaşkanı Sisi: Çıkan Müebbet ve İdam Kararları Uygulanacak", Mısır Bülteni, 30 Haziran 2015.
- 47 "Mısır Eski Uluslararası İşbirliği Bakanı Derrac: Hişam Berekat Rejim Tarafından Öldürüldü", Mısır Bülteni, 1 Temmuz 2015.
- 48 Adam Chandler, "ISIS in Egypt", The Atlantic, 1 July 2015; "Mısır, IŞİD'in Sina'daki Saldırısıyla Sarsıldı", Mısır Bülteni, 1 Temmuz 2015.
- 49 "100 killed in ISIS attacks on Egyptian checkpoints in Sinai", Russia Today, 1 July 2015; "Egypt's Sinai rocked by wave of deadly attacks", BBC, 1 July 2015.
- 50 "IŞİD Mısır'a Ait Savaş Gemisini Vurduğunu Açıkladı", Mısır Bülteni, 16 Temmuz 2015.
- 51 "Son Dakika: Mısır Askerlerini Hedef Alan Saldırıda En Az 8 Ölü", Mısır Bülteni, 19 Temmuz 2015; "Sina'da Askerlere Bombalı Saldırı: 4 Ölü, 3 Yaralı", Mısır Bülteni, 23 Temmuz 2015.

- 52 "Mısır Ordusu Sina'da Operasyon Düzenledi: 22 Ölü", Mısır Bülteni, 16 Temmuz 2015.
- 53 "Mısır Ordusunun Sina'daki Operasyonlarında 39 Kişi Öldürüldü", Mısır Bülteni, 18 Temmuz 2015.
- 54 "Mısır Ordusundan Sina'da Operasyon: 14 Ölü, 23 Yaralı", Mısır Bülteni, 15 Ağustos 2015.
- 55 "Mısır Ordusunun Sina'daki Operasyonlarında 17 Kişi Öldürüldü", Mısır Bülteni, 18 Eylül 2015.
- 56 "Refah Kapısı bu yıl sadece 20 gün açık kaldı", Dünya Bülteni, 3 Aralık 2015.
- 57 "Mısır Ordusu, Gazze Sınırındaki Tünelleri Deniz Suyuyla Dolduruyor", Mısır Bülteni, 18 Eylül 2015.
- 58 "Gazze'nin Can Damarları Olan Tüneller Mısır Tehdidi Altında", Mısır Bülteni, 20 Eylül 2015.
- 59 "Kuzey Sina'daki Olağanüstü Hal 3 Ay Daha Uzatıldı", Mısır Bülteni, 28 Ekim 2015.
- 60 "Mısır'da Yeni Hükümet Yemin Ederek Göreve Başladı", Mısır Bülteni, 19 Eylül 2015; "Mısır'da Yeni Kabinede 15 Yeni Bakan", Mısır Bülteni, 19 Eylül 2015.
- 61 "Mısırlılar Darbe Sonrası İlk Parlamento Seçimleri İçin Sandık Başında", Mısır Bülteni, 18 Ekim 2015.
- 62 Jan Völkel, "Why almost nobody participated in the Egyptian parliamentary elections", Open Democracy, 23 October 2015; Charles Tiefer, "Egypt's Parliamentary Election Ends On An Undemocratic Note", Forbes, 21 December 2015.
- 63 "Mısır'da Parlamento Seçimlerinin İlk Turunda 273 Milletvekili Seçildi", Mısır Bülteni, 31 Ekim 2015; "Mısır'da Parlamento Seçimlerine Katılım %29'da Kaldı", Mısır Bülteni, 26 Kasım 2015.
- 64 "Kuwaiti, Egyptian leaders hold talks on ties, cooperation – Sisi begins first official visit to Kuwait", Kuwait Times, 5 January 2015.
- 65 "Al-Sisi launches Kuwaiti-Egyptian Relations Council", Daily News Egypt, 6 January 2015.
- 66 Dina Ezzat, "On UAE visit, Sisi seeks stronger ties and further support", Ahram Online, 18 January 2015.
- 67 "Sisi, Suudi Arabistan'da", Al Jazeera, 20 Ocak 2015.
- 68 "Mısır Cumhurbaşkanı Sisi: Türkiye işçilerimize karışmayı bırakmalı", Hürriyet, 2 Mart 2015; Fehmi Hüveydi, "Suudi politikasında değişim rüzgârları", Al Jazeera, 3 Mart 2015.
- 69 "Sisi'den Riyad'a sürpriz ziyaret", Al Jazeera, 2 Mayıs 2015.
- 70 "Sisi, Birleşik Arap Emirlikleri Veliht Prensi El-Nahyan'ı Ziyaret Etti", Mısır Bülteni, 28 Ekim 2015.
- 71 "Sisi, BAE'yi 'hayal kırıklığına uğrattı'", TRT Türk, 23 Kasım 2015.
- 72 "Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, Almanya ziyareti boyunca protesto edildi", Hürriyet, 3 Haziran 2015; "Sisi Almanya'da protestolarla karşılandı", Al Jazeera, 3 Haziran 2015.
- 73 "Sisi'yi İngiltere'de böyle karşıladılar", Milliyet, 5 Kasım 2015; "Mısır Cumhurbaşkanı Sisi İngiltere'de gösterilerle karşılandı", BBC, 5 Kasım 2015.
- 74 "'Skandal ziyaret'", Al Jazeera, 6 Kasım 2015.
- 75 "Mısır'da 'Yeni Süveyş Kanalı' açıldı", Hürriyet, 6 Ağustos 2015.
- 76 İsmail Numan Telci, "Sisi Rejimine Küresel Desteği Anlamak: Yeni Süveyş Kanalı Projesi", Star, 9 Ağustos 2015.

- 77 "Erdoğan: Mısır ile ilişkilerin düzelmesi 4 şarta bağlı", Dünya Bülteni, 11 Nisan 2015.
- 78 Bu paragraf daha önce yayınlanan şu makaleden derlenmiştir: İsmail Numan Telci, "Mısır'ın Geleceği Konferansı: Çıkarlar vs. Değerler", Mısır Bülteni, 19 Mart 2015.
- 79 Christopher Coats, "Energy Subsidy Cuts Finally Providing Relief for Egypt", Forbes, 30 March 2015.
- 80 Anjli Raval, "Egypt reduces budget deficit with cuts to fuel subsidies", Financial Times, 9 November 2015.
- 81 "Mısır, Benzindeki Devlet Desteğini Azaltma Kararı Aldı", Mısır Bülteni, 29 Ocak 2015.
- 82 "Egypt earmarks \$8 bln for fuel subsidies in 2015/2016", Al Arabiya, 20 June 2015.
- 83 Deya Abaza, "Egypt to cut at least 10% of fuel subsidies in FY 2015/16: Minister", Ahram Online, 30 April 2015.
- 84 Stanley Reed, "BP Signs \$12 Billion Deal to Develop Natural Gas in Egypt", New York Times, 6 March 2015.
- 85 "Siemens signs 8 billion euro power deal with Egypt", Reuters, 3 June 2015.
- 86 "İtalya ile Mısır Arasında 8.5 Milyar Dolarlık Anlaşma", Mısır Bülteni, 25 Temmuz 2015.
- 87 Nicolas Parasie and Jay Solomon, "Gulf States Pledge Aid to Egypt, U.S. Balks", The Wall Street Journal, 13 March 2015.
- 88 Abdellatif Wahba and Ahmed Fateha, "Saudi Arabia Promises Egypt More Aid, Could Buy Local Debt", Bloomberg Business, 15 December 2015.
- 89 "Mısır'dan Rusya'ya giden yolcu uçağı düştü", NTV, 31 Ekim 2015; "Rus uçağı bombayla düşürüldü", Al Jazeera, 17 Kasım 2015.
- 90 "Mısır'da Ziyaretçi Sayısı Son 10 Yılın En Düşük Seviyesinde", Mısır Bülteni, 6 Şubat 2016.